

21.11.2022

Kainuun tilanne- ja kehityskuva aluekehittämisen keskusteluihin

Maakuntien ja valtioneuvoston välillä käytävien yhteisten aluekehittämisen keskustelujen tietopohjaksi on laadittu Kainuun tilanne- ja kehityskuva, joka on osa maakuntien ja valtioneuvoston välistä vuoropuhelua aluekehittämisessä. Tilanne- ja kehityskuva pohjustaa keskustelujen yhteisiksi valittuja teemoja. Tämän tilanne- ja kehityskuvatekstin lopussa on esitetty tilastotaulukko kehitystrendeineen (**liite 1**).

Kainuun toimintaympäristö voimakkaassa turbulenssissa

Kainuun aluetaloudessa, yritysdynamiikassa ja työpaikka- ja työllisyyskehityksessä on ollut erittäin vahva positiivinen kehitys. Samaan aikaan trendinomainen väestön väheneminen on kuitenkin jatkunut viimeaikaisista muuttovoitoista huolimatta. Kainuun työttömyysaste on matala, työttömien määrä on laskenut ja uusia avoimia työpaikkoja on tarjolla runsaasti. Kääntöpuolena ovat yritysten rekrytointiongelmien. Tilannekuvasta nousevat keskeisimmät aluekehityksen pullonkaulat ovat osaavan työvoiman saatavuus, saavutettavuuden kehittäminen (erityisen akuuttina asiana lentoliikenteen jatkuvuuden turvaaminen) sekä uusien investointien saaminen.

Käynnissä oleva nopea energiamurros muuttaa merkittävästi Suomen energiajärjestelmää. Sähkön ja maakaasun tuonti Venäjältä on loppunut. Fossiilisilla polttoaineilla käyvistä voimalaitoksista on luovuttu tai ollaan luopumassa, ja niitä korvataan uusiutuvaan energiaan perustuvalla voimantuotannolla. Vihreä siirtymä tekee aimo harppauksen kriisin takia ja luo Kainuulle uusia mahdollisuuksia.

Koronakriisistä toipuminen oli Kainuussakin hyvässä vauhdissa, kunnes Venäjän käynnistämä hyökkäyssota Ukrainaan helmikuussa 2022 loi uuden globaalin kriisin. Sota ja siihen liittyvät pakotteet ja vastapakotteet vaikuttavat suoraan ja välillisesti Kainuuseen ja kainuulaisten yritysten toimintaan erityisesti energian, raaka-aineiden ja materiaalien hintojen nousuna sekä saatavuusongelmina. Talouden epävarmat näkymät, markkinahäiriöt, pakolaisaalto, humanitaarinen kriisi ja inflaatio ajavat maailmantalouden taantumaan, jonka syvyyttä, kestoja ja vaikutuksia Kainuuseen on vaikea ennakoita.

Toistaiseksi koronalla on ollut Kainuussa suuremmat vaikutukset elinkeinoelämään kuin sodalla. Kainuun talous kasvoi vuonna 2021 ja alkuvuodesta 2022, mutta suhdanteet kääntynevät laskusuuntaiseksi loppuvuodesta inflaation, investointien vähenemisen ja kuluttajien heikkenevän ostovoiman vuoksi. Talous ajautunee taantumaan.

Venäjän Ukrainan hyökkäyssodan vaikutukset Kainuulle rajamaakuntana ovat suuria. Venäjäyhteistyö on loppunut ja yhteistyön suunta on jatkossa lännessä ja Euroopassa. Koko Itä-Suomen merkitys kasvaa vahvasti Suomessa geopoliittisesti ja kehittämis- ja turvallisuuskysymyksenä. Saavutettavuuden ja huoltovarmuuden turvaaminen sekä omavaraisuuden lisääminen (energia, mineraalit, materiaalit ja ruoka) nousevat yhä tärkeämpään rooliin ja vaativat panostuksia sekä voimakasta edunvalvontaa.

Maakuntaohjelman 2022–2025 painopisteet ja älykäs erikoistuminen

Kainuun maakuntaohjelman painopisteet ovat 1.) hyvinvointi ja työllisyys, 2.) elinkeinot ja osaaminen, 3.) saavutettavuus, aluerakenne ja monipaikkaisuus sekä 4.) vihreä ja oikeuden mukainen siirtymä (**liite 2**).

Kainuun älykkään erikoistumisen strategian 2021 – 2027 osaamiskärjet ovat mittaustekniikka, pelillistäminen ja edistyskelliset simulointitekniikat, data-analytiikka ja suurteholaskenta sekä kiertotalous kaivosteollisuudessa ja biotaloudessa. Läpileikkaavat teemat ovat digitaalinen ja vihreä siirtymä sekä

EU:n green deal politiikan tavoitteet, joita pyritään vauhdittamaan kaikilla älykkään erikoistumisen toimenpiteillä. Älykkään erikoistumisen vaikuttavuustavoitteet ovat: 1. TKI toiminnan vahvistuminen luo kysyntää ja vetovoimaa, joiden avulla saadaan investointeja, uusia yrityksiä, tietotaitoa ja teknologiaa Kainuuseen. 2. Tuotannon jalostusarvo Kainuussa nousee (tuotteet ja palvelut). 3. Korkean jalostusarvon omaavan tuotannon volyymien (tuotteet ja palvelut) ja viennin lisääminen (korkeaan tietotaitoon perustuva, kestävä kasvu) sekä työntuottavuuden vahvistuminen. 4. Olemassa olevien yritysten vahvistuminen ja uusien yritysten syntyminen. 5. Osaavan työvoiman riittävyyden varmistaminen.

Väestökehitys

Kainuussa on meneillään useita toimenpiteitä kansainvälisten osaajien rekrytoimisen vauhdittamiseksi. Muuttovoiton kasvattaminen, uusien investointien, työpaikkojen ja työntekijöiden, opiskelijoiden ja asukkaiden sekä matkailijoiden ja monipaikkaisten vapaa-ajan viettäjä ja etätyöntekijöiden saaminen maakuntaan on kriittistä, jotta verotulot sekä kulutuskysyntä lisääntyisivät. Työhön johtavan maahanmuuton kasvattaminen on ehdottoman tärkeää.

Kainuun väestökehityksen tilannetta kuvaa **vanheneva väestörakenne** ja ikärakenteesta johtuva suuri kuolleisuus ja alhainen syntyvyys. Muuttoliikkeen suunta on kääntynyt ja Kainuu on saanut muuttovoittoa. Väestökehityksen tilanne vuoden päästä pysynee ennallaan, mutta viiden vuoden päästä tilanne nähdään parempana kasvaneen tulomuuton ansiosta.

Vaikka syntyneiden määrä kasvoi vuonna 2021 on kuolleisuus ollut syntyvyyttä suurempaa jo vuodesta 1998 saakka. Korona-aikana vuosina 2020–2021 maallemuuton trendi korostui. Poismuutto Kainuusta hidastui ja tulomuutto Kainuuseen kasvoi. Vuonna 2021 Kainuu sai **muuttovoittoa** 153 henkilöä ja muuttovoittoisia kuntia oli viisi kahdeksasta.

Vuonna 2021 nettomaahanmuutto kasvoi 81 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on kasvanut 3,7 prosenttiin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on tuonut ukrainalaisia pakolaisia myös Kainuuseen. Kainuussa on tällä hetkellä vastaanottojärjestelmän piirissä noin 600 ukrainalaista. Pakolaisten todellista määrää on vaikea arvioida, koska liikkuvuutta on paljon. Kainuun TE-toimiston asiakkuudessa on 143 ukrainalaista työnhakijaa, joista kaksi kolmasosaa on koulutuksessa tai työssä.

Väestöllinen huoltosuhde on heikentynyt jo kauan. Se vaihtelee suuresti eri kuntien välillä. Taloudellinen huoltosuhde on kohentunut, mutta on edelleen koko maata huonompi. Kainuun kehitys on **polarisoitunutta**. Kainuun väestöstä 51 prosenttia asuu Kajaanissa ja 72 prosenttia Kajaanin seutukunnassa. Kehys-Kainuu on pinta-alaltaan iso ja luonnonvaroiltaan rikas alue, jossa asuu vain kolmannes kainuulaisista ja sen asukkaista 65 vuotta täyttäneitä on jo lähes 40 prosenttia.

Kainuun haasteena on nuorten (erityisesti **nuorten naisten**) poismuutto opiskelutarjonnan kapea-alaisuuden takia. Nuorten miesten ja nuorten naisten määrän ero alueella on huomattavan suuri. Nuorista 20–29 vuotiaista naisia on 42 prosenttia.

Vuonna 2021 Kainuussa oli 71 255 asukasta ja syyskuussa 2022 ennakkotiedon mukaan 70 543 asukasta. Tilastokeskus ennustaa Kainuun väestön vähenevän noin 60 000:een vuoteen 2040 mennessä ja eläkeläisten osuuden kasvavan noin 35 prosenttiin. Kainuussa ei haluta, että **väestöennuste** toteutuu ja maakuntahallitus on asettanut tavoitteeksi 70 000 asukasta vuonna 2040. Muuttovoiton, erityisesti voimakkaan maahanmuuton kasvun avulla, väestötavoite voidaan saavuttaa.

Monipaikkaisuus ja matkailu tasaavat negatiivista väestökehitystä alueella ja vaikuttavat positiivisesti erityisesti Kehys-Kainuun alueella. Kainuussa yöpyy vuosittain yli miljoona matkailijaa ja mökkiläisiä on alueella lähes 13 000, joista yli 71 % tulee Kainuun ulkopuolelta.

Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

*Kestävän kehityksen varmistaminen eli **oikeudenmukainen ja vihreä siirtymä** fossiilitaloudesta vähähiiliseen bio- ja kiertotalouteen on Kainuun maakuntaohjelman tavoite ja tarjoaa valtavia*

taloudellisia mahdollisuuksia. Kiertotalous ja vihreä siirtymä ovat vahvasti mukana Kainuun älykkään erikoistumisen strategiassa. Kainuuseen on perustettu maakunnallinen ilmasto- ja ympäristöasioiden neuvottelukunta, joka toimii maakunnallisena vihreän siirtymän asiantuntija- ja yhteistyöfoorumina.

Tuulivoimarakentaminen jatkuu Kainuussa aktiivisena. Kivivaara-Peuravaaran 30 ja Piiparinmäen 9 tuulivoimalan nimellisteho on yhteensä 138 MW ja vuotuinen sähköenergian tuotanto noin 500 GWh. Kainuuseen tavoitellaan 330 uutta teollisen kokoluokan tuulivoimalaa vuoteen 2035 mennessä. Näin merkittävän tuotanto- ja investointipotentiaalin realisoituminen edellyttää maakunnan alueella sijaitsevan sähkönsiirron kantaverkon (Fingrid) vahvistamista ja uusien voimajohtoyhteyksien rakentamista.

Vuoden 2023 alusta käynnistyvän uuden CAP-strategiakauden toimeenpanon myötä maatalouden ja maaseudun ympäristö-, ilmasto- ja luonnon monimuotoisuuden edistämistyö tehostuu entisestään toimenpiteisiin korvamerkittyjen kehittämisresurssien ja käyttöön otettavien maatalouden tulotukijärjestelmien myötä.

Luonnonympäristön erinomainen tila on Kainuun elinkeinojen kestävän tulevaisuuden edellytys. Se tuo lisäarvoa matkailuun, luonnon virkistyskäyttöön sekä kainuulaisten hyvinvointiin. Arviomme mukaan ilmastonmuutoksen hillinnän kannalta Kainuun tilanne on parempi niin vuoden kuin viiden vuodenkin kuluttua. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa tilanne on ennallaan vuoden kuluttua ja parempi viiden vuoden kuluttua.

Kainuussa Hinku-laskennan mukaiset **kasvihuonekaasupäästöt** vuonna 2020 olivat yhteensä 557,2 kt CO₂-ekv ja suurimmat päästöjen lähteet liikenne ja maatalous. Vuodesta 2005 päästöt ovat laskeneet 24,5 prosenttia ja vuodesta 2019 viisi prosenttia.

Ilmasto- ja ympäristövastuullinen Kainuu 2040 -hankkeessa selvitettiin Kainuun **kasvihuonekaasutase** vuodelta 2018. Laskelmat ja laskelmatavat ovat jo uusiutuneet, mutta selvitys antaa suuntaa ja tietoa siitä, että Kainuu on merkittävä hiilinielu ja Kainuun suurimmat päästöt syntyvät hiilipäästöinä turvemailta.

Kainuun maa-alasta **95 % on metsää**. Metsämaata on 1,63 milj. ha, josta puuntuotannossa 75 prosenttia. Suojeltujen metsä- ja kitumaiden määrä on kasvanut. Metsä- ja kitumaiden alasta on suojeltu 10,1 prosenttia, joka on Lapin jälkeen toiseksi eniten maakunnista. Kainuun **metsien kasvu ja puumäärät ovat suuremmat kuin poistuma**. Vuonna 2021 kasvu oli 6,52 milj. m³ (VMI 12/13) ja poistuma 4,76 milj. m³ ja puunkäyttö 0,767 milj. m³.

Kansallisen KISS2030 suunnitelman tueksi on koottu tarkastelu Ilmastonmuutokseen liittyvät alueelliset ominaispiirteet ja haavoittuvuudet Kainuussa. SUOMI-raportti on määrittänyt **ilmastonlämpenemisen skenaariot Kainuulle**. Ilmastonmuutoksen arvioidaan nostavan Kainuun keskilämpötilaa vuosisadan puolivälissä noin 1,8–3,0°C. Vastaavasti vuotuisten sademäärien arvioidaan kasvavan alueella 6–10 prosenttia. Epävarmuus liittyy kasvihuonekaasupäästöjen kehitykseen.

Kainuun **pintavesien ekologinen tila on hyvä**, mutta voimakkaasti säänneltyjen vesien tila on tyydyttävä. Järvistä 17 prosenttia ja joista 15 prosenttia on erinomaisessa kunnossa. Kainuun järvistä ei ole yhtään luokiteltu ekologiselta tilaltaan huonoksi.

Uusiutuvan energian osuus vuonna 2021 oli 61 prosenttia ja energian käytön omavaraisuusaste 61 prosenttia. Kajaanin rakennetun LUMI supertietokoneen käyttämä sähkö tuotetaan sata prosenttisesti vesivoimalla ja muun muassa hukkalämmön tehokkaan hyödyntämisen ansiosta LUMI-supertietokoneen hiilijalanjälki on nolla tai jopa negatiivinen. Supertietokoneen tuottamalla hukkalämmöllä tuotetaan 20 prosenttia Kajaanin alueen vuosittaisesta kaukolämpötarpeesta, mikä pienentää merkittävästi kaupungin hiilijalanjälkeä.

Sähkön hinnan raju kallistuminen, sähkön kulutukseen liittyvä ohjaus ja neuvonta tulevat vähentämään sekä teollisuuden, kaupan, julkistalouden sekä maa- ja kotitalouksien sähkön kulutusta ainakin alkuvuonna. Varautuminen sähkön säännöstelyyn erilaisten sähkönsyöttökatkojen ja tehonohjauksen keinoin nostaa kaiken kaikkiaan valmiuksia alueella poikkeustilanteisiin sopeutumiseen.

Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet

Saavutettavuus on yksi Kainuun aluekehityksen pullonkauloista. Saavutettavuuden ja liikennejärjestelmän (liikenneverkon kunto ja palvelutarjonta) näkökulmasta kehityssuunta on heikentyvä ja lyhyellä aikavälillä kehityssuunta jatkuu heikkenevänä. Kainuun ja Itäisen Suomen liikenneinfrastruktuuri on jäänyt jälkeen Etelä- ja Länsi-Suomeen verrattuna (tieverkon ja rataverkon kunto, toimintavarmuus ja palvelukyky). Ero korostuu varsinkin junaliikenteen saavutettavuudessa ja lentoliikenteen tilanteen herkkyydessä. Lisäksi turvallisuuspoliittinen tilanne vaikuttaa erityisesti itäisen Suomen liikennejärjestelmään. Tietoliikenteellinen saavutettavuus on alueella parantunut, mutta ei ole vielä riittävällä tasolla. Arvioimme liikenteellisen saavutettavuuden olevan ennallaan vuosi eteenpäin ja parempi viiden vuoden päästä. Mahdollinen lentoliikenteen pitempiaikainen katkeaminen kesän 2023 jälkeen heikentäisi Kainuun saavutettavuutta merkittävästi.

Kainuun aluerakenteen runko muodostuu kilpailukykyisestä maakuntakeskuksesta Kajaanista, jota vahvistaa tiivis yhteistyö Sotkamo-Vuokatti-Paltamo-alueen kanssa, vahvoina kaupunkimaisina palvelu- ja työpaikkakeskittyminä toimivista Kuhmon ja Suomussalmen keskustaajamista sekä nykyisten kuntakeskusten (Hyrnsalmi, Puolanka ja Ristijärvi) muodostamista palvelu- ja työssäkäyntikeskuksista. Keskusten verkostoon kytkeytyy elinvoimainen maaseutu ja kyläverkosto.

Maakunnan kriittisiä aluerakennetekijöitä ovat myös luonnonympäristö suojele- ja virkistysalueineen, erilaiset reitistöt, kulttuuriympäristöt ja -kohteet, matkailu- ja muiden elinkeinotoimintojen alueet, rajanylityspaikat sekä kansainväliset ja ylimaakunnalliset yhteistyön kehittämisvyöhykkeet ja -käytävät. Yksi tärkeistä kehittämisvyöhykkeistä on pohjois-etelä suuntainen viitosvyöhyke, jolla tarkoitetaan valtatie 5:n ja Savonradan muodostamaa liikenteellistä kokonaisuutta. Tulevaisuudessa perusinfrastruktuuriin liittyviä muutostekijöitä ovat väestön jakaantuminen alueen sisällä ja ikääntyminen, asutuksen keskittyminen taajamiin ja hyvien liikenneyhteyksien varrelle sekä rakentamistavoitteiden kohdistuminen taajamien ulkopuolisille, vetovoimaisille alueille. Aktiivista kehittämistä vaativat taajamien ja haja-asutusalueen yhdyskuntatekninen verkosto ja alempiasteinen tieverkko (ml. yksityistiet), jota tarvitaan erityisesti biotalouden ja matkailun logistisena perustana.

Maakunnan **saavutettavuudelle** tärkeät maakuntakeskusten väliset sekä pääkaupunkiseudun ja Kainuun väliset matka-ajat eivät ole lyhentyneet. **Lentoliikenne** on jatkuvasti epävarmalla pohjalla. Vuonna 2020 koronapandemian takia lennot Kajaaniin loppuivat ensin kokonaan ja jatkuivat sitten Finnairin operoimana minimaalisella vuorotiheydellä ennen ostoliikenteen alkamista. Lentoliikenne jatkui valtion kustantamana ostoliikenteenä elokuulle 2022 tanskalaisen DAT lentoyhtiön operoimana. Ostoliikenteen täyttöaste oli Kajaanissa maakuntakentistä paras, ja kevään 2022 aikana matkustajamäärät nousivat tasaisesti aina 3500 matkustajaan kuukaudessa. Tavoitteena ollut markkinaehtoinen liikenne ei toteutunut, ensin omikronpandemian katkaistua sen suunnittelun, ja sen jälkeen Venäjän hyökkäyssodan aiheuttaman kallistuneiden polttoainehintojen takia. Vuoden 2022 elokuussa ei ollut lentoja lainkaan ostoliikenteen uuden kilpailutuksen vaatiman pitkän ajan vuoksi. Lennot jatkuvat Finnairin operoimana ostoliikenteenä marraskuusta 2022 pisimmillään heinäkuun 2023 loppuun. Sen jälkeen tilanne on avoin, jatkuvatko lennot tavoiteltuna markkinaehtoisena liikenteenä vai seuraavien yhdeksän kuukauden pituisena ostoliikenteen optiojaksona. Tämä aiheuttaa erittäin suurta epävarmuutta Kainuun saavutettavuudelle, yritystoiminnalle ja elinkeinojen kehitykselle.

Maakunnan **sisäinen henkilöliikenne** perustuu pääosin henkilöautoihin sekä peruspalvelutasoiseen joukkoliikenteeseen kuntien ja ELY-keskuksen hankkimana. Markkinaehtoinen joukkoliikenne on keskeytynyt tai lakannut ja sen kannattavuus ja tulevaisuuden näkymät ovat heikot. Maakunnan ajoneuvokanta on vanhaa ja käyttövoimasta johtuen päästöt ovat uusiin ajoneuvoihin verrattuna suuret. Päästöttömän liikenteen sekä vaihtoehtoisten polttoaineiden jakeluverkon lataus- ja tankkausinfrastruktuuri on parantunut, mutta ei vastaa nopeasti muuttuviin tarpeisiin.

Kainuun ja Itäisen Suomen **liikenneinfrastruktuuri** ei ole niin kehittynyttä kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa on. Jälkeenjääneisyys näkyy tieverkon ja rataverkon kunnossa, toimintavarmuudessa ja palvelukyvyssä, erityisesti henkilöjunaliikenteen saavutettavuudessa. Kainuun ja Itäisen Suomen maakuntien yhteisenä tavoitteena on 3 h henkilöjunayhteys Kuopiosta ja Joensuusta Helsinkiin. Tämä tarkoittaisi noin 5 h matka-aikaa Kajaanista Helsinkiin. Edellä mainitun edellytyksenä on nykyisten **Savon ja Karjalan ratojen nopeuttaminen ja uuden Itäratayhteyden** (Porvoo-Kouvola) toteuttaminen, mikä parantaisi merkittävästi myös Kainuun saavutettavuutta. Kainuu on yhdessä muiden Savon radan

maakuntien kanssa edistänyt tavoitteen saavuttamista tekemällä selvityksen Savon radan nopeuttamistoimista. Kainuusta Kajaanin kaupunki on mukana Itäradan suunnitteluhankeyhtiössä.

Turvallisuuspoliittisen tilanteen aiheuttamalla toimintaympäristön muutoksella on ollut suuria alueellisia vaikutuksia Suomen liikennejärjestelmään. Muun muassa Venäjän transitoliikenteen loppuminen, polttoaineiden hinnan nousu ja Venäjältä tuotujen raaka-aineiden korvaaminen kotimaisilla tai muualta tuoduilla vaikuttavat koko maahan, mutta erityisesti itäiseen Suomeen, jonka liikennejärjestelmässä on jo ennestään korjausvelkaa.

Viitoskäytävän kasvuvyöhyke on Etelä-Savosta Kainuuseen ulottuva Savon radan ja valtatie 5 muodostama kehittämisvyöhyke sekä edelleen Kainuusta Pohjois-Pohjanmaan kautta Lapin Sodankylään jatkuva valtatie 5 kehittämisvyöhyke. Kainuun ja muiden Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien tavoitteena on nostaa se yhdeksi Suomen pääkehittämis- ja kasvuvyöhykkeeksi.

Tietoliikenteellinen saavutettavuus runkoverkkojen osalta maakuntaan on hyvä, mutta lisäkapasiteetti ja uudet yhteydet ovat edellytys dataintensiivisen teollisuuden kehitykselle. Laajakaistan saatavuus maakunnan sisällä on alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin ja kuntien välinen vaihtelu on suurta. Vuoden 2021 lopulla 100 Mbit/s -yhteyksien saatavuus oli 58 prosentilla kotitalouksista (koko maa 71 %). Valokuitu oli saatavilla vasta 31 prosentilla Kainuun kotitalouksista (koko maa 49 %). Kansallisen laajakaistaohjelman kautta ohjautuvaa RRF-tukea ei ole pystytty hyödyntämään alueen valokuiturakentamisen edistämiseen kunnille hankkeille liian korkeaksi määritellyn omarahoitusosuuden vuoksi. Tilanne on valitettavan saman kaltainen useissa muissakin maakunnissa.

Julkisten liikennejärjestelmään kohdistuvien **investointien tarpeet** Kainuussa kohdistuvat erityisesti saavutettavuuden parantamiseen ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten turvaamiseen. Ulkoisen ja sisäisen saavutettavuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää kehittää joukko- ja henkilöliikenteen palvelutasoa ja vuorotarjontaa, turvata lentoliikenteen jatkuminen, nopeuttaa henkilöjunaliikennettä Kajaanin ja pääkaupunkiseudun sekä maakuntakeskusten välillä, turvata arjen sujuva ja turvallinen liikkuminen tieliikenteessä ja taajamissa, parantaa rataverkolla tavaraliikenteen välityskykyä sekä turvata elinkeinoelämän kuljetuksille tärkeän tieverkon toimivuus. Yhteiskunnan toiminnan ja huoltovarmuuden kannalta on tärkeää, että perusväylänpidon rahoitustaso mahdollistaa tulevaisuudessa korjausvelan vähentämisen myös alemman asteisella ja vähäliikenteisellä tie- ja rataverkolla.

Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen

Vallitseva maailmantilanne luo epävarmuutta elinkeinoelämäään. Alueellisten kehitysnäkymien arvioinnin mukaan (syksy 2022) mm. kustannusten nousu ja materiaalien saatavuusongelmat vaikeuttavat yritysten toimintaedellytyksiä. Kustannustason kehittymistä on vaikea ennakoida, mikä vähentää yritysten kehittämishalukkuutta ja -mahdollisuuksia. Investointirahoituksen määrä onkin pudonnut edellisvuoden tasosta alkuvuonna 2022 (Finnveran Pohjois-Suomen aluekatsaus 1-6/2022). PK-yritysbarometrin (syksy 2022) mukaan yritysten halukkuus panostaa TKI-toimintaan alenee entisestään ja kiinnostus hakea yritysrahoitusta on vähäistä tulevan vuoden aikana. Kainuun yritysten suhdannekehitys nähdään vuoden päästä huonompana kuin nyt, mutta viiden vuoden kuluttua parempana kuin nyt. Pula osaavasta työvoimasta pahenee väliaikaisesti. Kainuussa tehdään kuitenkin mittavia toimia ongelman ratkaisemiseksi ja niiden avulla osaavan työvoiman saanti turvataan.

Syksyn 2022 **pk-yritysbarometrin** mukaan yleinen **suhdannenäkymä on laskenut** rankasti Kainuussa ja on selvästi maan keskiarvoa heikompi (saldoluku -26 %, koko maa -5 %). Myös työllisyyden, liikevaihdon, kannattavuuden, investointien arvon sekä innovaatioiden kehityksen osalta arvioit jäävät selvästi koko maan keskiarvon alapuolelle. Kainuulaiset pk-yritykset arvioivat, että työvoiman tarve ei enää kasva seuraavan vuoden aikana. Huolestuttavaa on kasvuhakuisuuden aleneminen.

Pk-yritysbarometrin mukaan **56 % kainuulaisista yrityksistä (kaikki toimialat) on kokenut kielteisiä vaikutuksia** tuotantoon ja/tai liiketoimintaan Venäjän hyökkäyksestä Ukrainaan (koko maa 49 %). Tämä on toiseksi eniten maakunnista. Matkailun pk-toimialabarometrin mukaan toimialoista eniten kielteisiä vaikutuksia koko maassa ovat kokeneet teollisuuden yritykset (63 %) ja matkailu (59 %). Kainuussa yöpymisten määrä tipahti pitkän nousukauden jälkeen kesäkaudella 2022. Kielteiset vaikutukset näkyvät ennen kaikkea tuotantokustannuksissa. Myös kysynnän heikentyminen ja investointien vähentyminen tai niiden aikeiden vähentyminen ovat vaikuttaneet kielteisesti. Kauttaaltaan

tilannetta määrittää yleinen epävarmuus tulevasta. Tilanne johtuu pitkälti Venäjän hyökkäyssodan ja siitä seuranneiden pakotteiden vaikutuksista. **Epävarmuus näyttää kurittavan pahiten itäistä Suomea.** Myös Pohjois-Karjalassa ja Savossa tilanne on alavireinen.

Yritysten **omistajanvaihdoksissa** on meneillään luopumisbuumi. Tulevan viiden vuoden aikana kolmannes yrityksistä suunnittelee luopuvansa yrityksestään ja kymmenen vuoden kuluessa puolet yrityskannasta (n. 2000 yritystä). Tämänhetkinen maailmantilanne hidastaa omistajanvaihdosprosesseja. Ostajat ovat varovaisempia ja odottavat selkeämpää näkymää. Finnveran mukaan rahoituksen hakeminen omistajanvaihdoksiin oli Kainuussa kasvanut juuri ennen Venäjän hyökkäyssotaa. Joka vuosi omistajanvaihdoksia tehdään kymmeniä (arvio 30–100 kpl).

Kainuun **aluetalous on kasvanut** vuodesta 2015 vuoteen 2021 vahvasti. Kärkitoimialojen: kaivostoiminta, matkailu, teknologiateollisuus ja biotalous liikevaihto on kasvanut 72 prosenttia (650 M €) ja henkilöstömäärä 27 prosenttia (+1590 henkilöä). Kaivannaisala on kasvanut kuudessa vuodessa eniten: liikevaihto 531 prosenttia ja henkilöstömäärä 177 prosenttia. Myös kaikkien toimialojen (TOL A-X) liikevaihto ja henkilöstömäärät ovat kasvaneet.

Vuoden 2022 ensimmäisellä puoliskolla talous on kasvanut kohisten. Kainuun kaikkien **kärkitoimialojen** liikevaihdot kasvoivat metalliklusteria lukuun ottamatta. ICT- ja elektroniikkaklusterin liikevaihto kasvoi jopa 71,4 prosenttia. Kaivannaistoiminta kasvoi lähes 31 prosenttia, energiaklusteri lähes 26 prosenttia ja elintarvikeklusteri n. 25 prosenttia. Muutkin kärkitoimialat kasvattivat liikevaihtoaan reilusti edellisvuoden 1. vuosipuoliskoon verrattuna. Henkilöstömäärät kasvoivat vuoden 2022 ensimmäisellä vuosipuoliskolla kaikilla kärkitoimialoilla metsä- ja puuklusteria ja biotaloutta lukuun ottamatta.

Kainuun **aluetalouden resilienssi** on hyvällä tasolla. Koronan vaikutukset Kainuun aluetalouteen olivat keskimääräistä vähäisempiä. Vuonna 2021 uusia yrityksiä aloitti Kainuussa 361 ja lopetti 240. Kainuun yrityskanta on kasvanut eikä koronan vaikutukset näy konkurssitilastoissa. **Työpaikkojen määrä** vuonna 2020 oli 27 152.

Kestävän talouskasvun varmistaminen ja yritysten kilpailukyvyyn ylläpitäminen edellyttävät teollisia ja palvelualan **investointeja ja riittävää yritysrahoitusta**. Kainuu on pääomaköyhää aluetta ja kansalliset ja ulkomaiset investoinnit (teollisuus, palvelut ja niitä tukeva TKI) ovat välttämättömiä. Kasvun kautta syntyvät dynaamiset ja vetovoimaiset työmarkkinat mahdollistavat korkean jalostusasteen tuotantoa ja korkean tuottavuuden veto- ja pitovoimaisia työpaikkoja, uusia yrityksiä, yritystyöpaikkoja, asukkaita, verotuloja sekä vihreän ja digitaalisen siirtymän.

Kainuuseen tavoitellaan noin 2,2 miljardin investointeja vuoteen 2025 mennessä. Tämä tarkoittaisi reilua 1500 lisätyöpaikkaa ja rakennusaikana jopa yli 3000 työpaikkaa. Kainuun maakuntaohjelmassa linjattu maakunnan **kärki-investointihanke** on metsäbiotalouteen kuuluva **Kaicell Fibers Oy:n** (KCF) biotuotetehdasinvestointi Paltamoon (600 000 t sellutehdas, raaka-aineena paikallinen havu- ja koivukuitu sekä sahahake sekä tuotannon sivuvirtojen jatkojalostaminen alueella tulevaisuudessa). Hanke toteuttaa kestävän metsätalouden vihreää siirtymää ja paikallisesti kestävä kehitystä. Paikallisesti hankittu raaka-aine minimoi kuormauskerrat, kuljetusmatkat ja CO²-päästöt ja lisää Kainuun metsien jalostusta omassa maakunnassa. Tuotannon sivuvirtojen ympärille luodaan paikallista tutkimus- ja kehitystyötä yhdessä eri tutkimuslaitosten kanssa. KCF biotuotetehtaan tuotannon aikaiset vaikutukset Suomen kansantalouteen ovat noin 955 milj. euroa/v ja Kainuuseen 720 milj. euroa/v. (Pöyry 2019).

Puutuoteteollisuus (erityisesti sahat) on kasvanut Kainuussa vahvasti, mutta voimakas kustannusten nousu on tuonut myös kannattavuusongelmia. Kuhmossa toiminut clt-komponenteista puukerrostaloja rakentanut Elementti Sampo Oy ajautui keväällä 2022 konkurssiin. Puurakentamisen tulevaisuuden näkymät ovat kuitenkin vahvat ja Kainuuseen tarvitaan alan teollisia investointeja ja uusia toimijoita. Näitä vauhdittamaan on laadittu Kainuun investointistrategia, puu- ja hybridirakentamisen strategia ja käynnistetty niiden sekä ALKE-keskusteluissa 2022 sovitun Kainuun metsäbiotalouden investointien toteutettavuusselvityksen toteutus.

Digitaalisessa siirtymässä Kainuu on aallonharjalla. Kajaaniin on rakennettu suurteholaskentaan (HPC) erikoistuva ekosysteemi ja CSC:n EuroHPC -palvelinkeskukseen kuuluva **LUMI-supertietokone** (yksi maailman tehokkaimmista, ja yksi kolmesta EU:n investoimasta, tieteellisen laskennan supertietokoneista) on ekosysteemin lippulaiva. Kajaanissa on ainutlaatuinen mahdollisuus luoda globaali keskittymä suurteholaskennan, tekoälyn, supertietokoneiden ja DC-teknologian aloille. Ekosysteemiin liittyvät myös energiatehokkuus, hukkalämmön hyödyntäminen sekä Kajaanin ammattikorkeakoulun

tekoäly- ja DC-koulutukset sekä potentiaali vahvistaa yritysten digitalisaation ja teollisuus 4.0 osaamista ja hyödyntämistä. Vuosina 2019–2020 Kainuun liitto rahoitti 6 M€ hankkeen (EAKR 70 %) LUMI DC (LUMI Datacenter), jossa rakennettiin Euro HPC -datakeskus ja sen vaatimat tekniset tilat Kajaaniin.

Kansainvälinen konsortio, johon osallistuu suomalainen Cinia Oy, valmistelee Euroopan ja Aasian välille useamman maanosan yhdistävää 1,1 miljardin euron merikaapelijärjestelmää eli Skandinaviasta Japaniin arktisen Luoteisväylän kautta kulkevaa nopeaa ja turvallista tietoliikenneyhteyttä, jonka tulisi valmistua 2026. Kainuu on mukana hankkeessa alueellisen CSC:n johtaman konsortion kautta. Tavoitteena on saada dataväylään liittyvänä, Suomen sisäisen runkoyhteyksien vahvistamisen myötä, kapasiteetiltaan tehokkaammat ja kattavammat **tietoliikenneyhteydet** kulkemaan myös Kajaanin kautta.

Kainuun tuulivoimamaakuntakaavan 2030 osoittamista **tuulivoimaloista** 39 tuulivoimalaa on rakennettu vuoteen 2022 mennessä. Rakennetut tuulivoimalat ovat vaatineet investointeja noin 370 milj. euron edestä. Koko elinkaaren aikana tuulivoimaloiden käyttökustannukset tulevat muodostamaan yhteensä noin 230 milj. euron edestä uutta kysyntää. Tuulivoimaloiden toiminta synnyttää suoraan uutta työvoiman kysyntää noin 553 henkilötyövuoden edestä ja kerrannaisvaikutuksina yhteensä noin 1 285 henkilötyövuoden edestä. Verotuloja tästä kaikesta tulee kertymään Kainuun alueella yhteensä noin 550 milj. euroa (Kainuun tuulivoimamaakuntakaavan aluetalousvaikutusten arviointi, Kainuun liitto 28.4.2022).

Kainuu-ohjelmassa **kaivannaisala ja kemianteollisuus** on yksi neljästä maakunnan kärkitoimialasta. Kainuussa kaivannaisalan suurin ja tunnetuin toimija on Terrafame Oy. Metallimalmien louhinnasta 51 prosenttia koko Suomen määrästä louhitaan Terrafamen kaivoksella. Kesällä 2021 käynnistyneen 240 miljoonan euron **akkukemikaalitehtaan** investoinnin myötä yhtiö laajensi kemianteollisuuteen. Samalla yhtiö siirtyi metallien jalostusketjussa eteenpäin erikoiskemikaalien tuottajaksi. Geopoliittisen tilanteen muututtua Kainuun kaivannaisklusterin merkitys on kasvanut kansallisesti ja kansainvälisesti. Kaivannaistoiminnan aluetaloudelliset vaikutukset Kainuuseen ovat suuret. Terrafame on Kainuun kolmanneksi suurin ja yksityisen sektorin merkittävin työllistäjä. Yli 17 prosenttia kaivostoiminnan työpaikoista on Kainuussa. Alihankkijoihin ja kerrannaisvaikutuksiin alan työllistävä vaikutus Kainuussa on yli 2000 htv. Kainuun kokonaistuotoksesta mineraalikulusterin osuus on noin 21 %. Kainuun muita merkittäviä kaivannaisalan toimijoita ovat Elementis Mineralis, Sotkamo Silver Oy, Nordic Talk Oy:n ja Otanmäki Mine Oy.

Osaaminen ja sivistys aluekehitysrakenteen voimavarana

Ukrainan kriisi ei ole toistaiseksi nostanut Kainuun työttömyyttä eikä suurta kasvua ole näköpiirissä. Epävarmuus on kuitenkin lisääntynyt ja tulevan työllisyysvaikutuksen arviointi – etenkin ensi vuoden osalta – on vielä osittain haastavaa. Työvoiman saatavuus on maakunnan suurimpia haasteita ja jatkuu heikkona seuraavan vuoden ajan. Seuraavien viiden vuoden ajan tilanne heikkenee edelleen, mutta kääntyy viimeistään 5 vuoden kuluttua paremmaksi aktiivisten toimenpiteiden ansiosta.

*Kainuu on nopeasti siirtynyt korkeasta työttömyydestä **positiivisen rakennemuutoksen alueeksi**. Positiivinen rakennemuutos on luonut myös kasvukipuja, joista keskeisin on **osaavan työvoiman saatavuus**. Nopea kasvu on johtanut koko maan vaikeimpiin **rekrytointiongelmiiin ja työvoimapulaan**. Tärkeä keino osaavan työvoiman saamiseksi on **ammattillisten oppilaitosten ja korkeakoulujen tiivis yhteistyö yritysten kanssa**. Jopa 35 % pk-yrityksistä tekee yhteistyötä ammatillisen oppilaitoksen kanssa, kun koko maassa osuus on vajaa kolmannes.*

Kainuun **väestömäärä ei riitä työvoimatarpeeseen**. Työmarkkinoille tulevien nuorten määrä on vuosittain noin 500 henkilöä eläköityviä pienempi, ja Tilastokeskuksen syksyllä 2021 julkaiseman ennusteen mukaan Kainuun 15–64-vuotiaiden määrä vähenee vuoteen 2040 mennessä 20 prosenttia, lähes 8 000 hengellä. KEVAN kunta-alan **eläköitymisennuste** vuoteen 2030 on Kainuussa yli 3000 henkilöä, joka on yli 38 prosenttia kuntatyöntekijöistä. Työntekijöitä on vaikea löytää omasta maakunnasta tai muualta Suomesta, etenkin kun muuallakin maassa kilpaillaan osaajista, minkä vuoksi tarvitaan merkittävästi lisää maahanmuuttoa.

TE-palveluiden **uusien avoimien työpaikkojen määrä oli vuonna 2021 ennätysellinen**. Avoimia työpaikkoja ilmoitettiin TE-palveluihin 14 000, peräti 66 % enemmän kuin vuoden 2019 normaalitilanteessa. Työvoiman kysyntä jatkui melko lähellä samaa tasoa tammi-syyskuussa 2022.

Määrät ovat kasvaneet merkittävästi koronakriisiä edeltävästä ajasta niin Kehys-Kainuussa kuin Kajaanin seutukunnassa.

Osaajista on pulaa alalla kuin alalla, ja useissa ammattiryhmissä TE-palveluihin avoimeksi ilmoitettuja työpaikkoja on enemmän kuin alalla on työttömiä työnhakijoita. Viimeisen vuoden Ammattibarometrin arvioiden mukaan suurin **työvoimapula** on sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi paljon pulaa on rakennus-, metalli-, ICT-, metsä- ja ravintola-alan työntekijöistä, opettajista, siivoojista, kodinhoitajista, putkiasentajista, teollisuuden työnjohtajista, taloushallinnon toimistotyöntekijöistä sekä kiinteistöhuollon työntekijöistä. Osaavasta työvoimasta on pulaa kaikilla toimialoilla ja määrällisesti eniten kaivataan suorittavan työn tekijöitä.

Tilastokeskuksen toteuttaman työnantajahaastattelun mukaan **rekrytointiongelmat** ovat olleet Kainuussa koko maan vaikeimmat vuosina 2018–2021 ja kasvussa usean vuoden ajan. Vuonna 2021 kyselyyn vastanneista kainuulaisista työvoimaa etsineistä toimipaikoista peräti 60 prosenttia ilmoitti kokeneensa ongelmia työvoiman saannissa edeltävän 12 kuukauden aikana (koko maassa 48 %). TE-palveluihin ilmoitettujen työpaikkojen avoinna olon kestokin on ollut Kainuussa pitkään koko maan pisimpien joukossa.

Kainuun työmarkkinoilla on työvoiman osaamisen ja nykyajan työelämän vaatimusten **kohtaanto-ongelma**. Työttömien ja koko väestön osaamisen parantaminen sekä koulutustarjonnan monipuolistaminen on elintärkeää osaavan työvoiman riittävyyden ja sitä kautta yritysten kehittymisen sekä kasvun kannalta.

Lähes viidennes Kainuun pk-yrityksistä tekee yhteistyötä ammattikorkeakoulun kanssa. Koulutusyhteistyötä, demo-, pilotti ja tuotetestausta tehdään enemmän kuin koko maassa keskimäärin, myös tilaustutkimuksia teetetään useammin kuin koko maassa. Myös ammatillisen oppilaitoksen kanssa tehtävä yhteistyö on pääosin koulutusyhteistyötä, uusien osaajien rekrytointia sekä innovaatioihin liittyvää kehitystä.

Joustavien henkilökohtaistettujen osaamistavoitteiden, yrityksissä olevien oppimisympäristöjen sekä digitaalisen ohjauksen yhdistelmällä voidaan tarjota entistä työelämälähtoisempää **koulutusta**. Kohtaanto-ongelmaan on pyritty vaikuttamaan mm. oppisopimuskoulutuksilla sekä erikoistumis- ja muuntokoulutuksilla. Koulutukseen hakeutumisen kynnyksestä on myös madallettu mm. kehittämällä opinnollistamista sekä jalkautuvaa ohjausta osana työllisyyden kuntakokeilua. Koulutustarjonnan rajallisuus, hakijamäärät ja koulutuksen muuttuminen paikkariippumattomiksi ovat haasteita, joihin täytyy vastata lisäämällä koulutustarjontaa, kehittämällä kansainvälistä opiskelijarekrytointia ja luomalla uusia malleja opiskelijoiden sitouttamiseksi työpaikkoihin jo opintojen aikana.

Kainuun on **matalasti, mutta kattavasti koulutettu** maakunta. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus työikäisistä on Kainuussa maakunnista matalin, mutta perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus korkein. Kainuussa on tavoitteena saada uusia yliopistoaloituspaikkoja alueelle, erityisesti Kajaaniin ja Sotkamoon. Koulutustarjonnan monimuotoisuus on tärkeässä roolissa osaamisen kasvattamisessa. **Monimuotokoulutukset** ovat yhä suosituimpia ja monimuoto-opiskelijoiden määrän lisääntyessä fyysisesti paikanpäälle tulevien opiskelijoiden määrä vähenee, mikä heikentää aluekehitysvaikutusta alueella. Monimuoto-opiskelijoiden suhteellinen osuus KAMK:n opiskelijoista on kasvanut ja päiväopiskelijoiden osuus laskenut. Monimuotokoulutukset ovat usein suosituimpia kuin päiväkoulutukset: joihinkin ”päiväkoulutusohjelmiin” on vaikea saada jopa riittävästi aloittajia. Vuonna 2022 KAMK:ssa aloitti päiväopiskelijoita 400, joista Kainuun alueelta on 146 ja ulkomaalaisia 84. Samana vuonna aloitti 372 monimuoto-opiskelijaa, joista 76 Kainuusta. Kainuussa kehitetäänkin Kajaanin yliopistokeskukseen ja ammattikorkeakouluun uusia vetovoimaisia pysyviä koulutusohjelmia ja aloituspaikkoja (esim. Kainuun 2022 ALKE keskusteluissa sovittu yliopistokoulutuksen kehittämishanke).

Työllisyysaste on ollut Kainuussa vuosikymmeniä selkeästi maan keskiarvon alapuolella mutta noussut huomattavasti viime vuosina ja oli vuonna 2021 69,3 prosenttia. Miesten työllisyysaste on ollut kymmenen vuoden ajan naisia matalampi. Kainuun **työttömyys** laski vuositasolla yhtäjaksoisesti lähes viisi vuotta helmikuuhun 2020 asti. Koronaviruksen leviämisen jälkeen kasvu oli hetkellisesti suurta, mutta työttömyys on ollut vuoden 2019 tasoa matalammalla jo kesäkuusta 2021 asti. Syyskuun 2022 lopussa työttömiä oli 2 494, mikä on vähiten Työnvälitystilaston ensimmäisen tiedon eli vuoden 2006 jälkeen. Työttömyys pieneni koronakriisiä edeltävästä vuoden 2019 elokuusta 17 prosenttia, mikä oli eniten koko maassa. Myös **työttömyysaste** oli matalammalla kuin kertaakaan Työnvälitystilastossa, **8,1**

prosenttia, ja ELY-keskusalueista viidenneksi vähiten. Kainuun työttömistä 69 prosenttia asui Kajaanin seutukunnassa ja Kainuun kunnissa työttömyysaste vaihteli Sotkamon 4,6 %:sta Puolangan 12,2 %:iin.

Erinomaisen kehityksen taustalla on monia tekijöitä. **Työttömät eläköityvät** ja työssä olevien eläköityvien tilalle tarvitaan uusia tekijöitä. Työvoimasta on kova pula ja työpaikkoja on laajasti tarjolla. Kaivannaisala on ollut maakunnalle tärkeä pirstysruiske, sillä alan henkilöstömäärä kasvoi vuosina 2015-2021 523:sta 1 447:ään.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

*Kainuun toimintaympäristö on vaikea **hyvinvointialueen** aloittaessa toimintansa. Kainuun ikärakenne ja vähenevä väestö yhdistettynä korkeaan palvelutarpeeseen haastavat rahoituspohjaa. Heikko huoltosuhde, ohut verokertymä ja sote-palvelujen kasvaneet kustannukset ovat jo aiemmin heikentäneet kuntien taloutta. Hyvinvointialueille siirtyy kuntien käyttötalousmenoista noin puolet. Haastavan demografian lisäksi pula osaavasta työvoimasta, pitkät etäisyydet, harva asutus, koronasta aiheutunut hoitovelka sekä sote-lakien kiristyvät edellytykset ovat erittäin vahvoja uudistumisen ajureita Kainuun hyvinvointialueelle.*

Erot suomalaisten ja kainuulaisten hyvinvoinnissa sekä Kainuun sisäiset väestön hyvinvointierot ovat edelleen suuret. Kainuussa on laadittu Kainuun soten ja kuntien yhteistyönä alueellinen hyvinvointikertomus v. 2020 ja alueellinen hyvinvointisuunnitelma vv. 2021–2024. Alueellisesta hyvinvointikertomuksesta nousee esille useita huolia väestön hyvinvoinnin vajeista. **Keskeisimmät haasteet** Kainuussa kansalaisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen liittyen ovat mielenterveys ja päihteisiin liittyvät ongelmat, epäterveelliset elämäntavat ja huono toiminta- ja työkyky, alhainen osallisuus ja yksinäisyys, tapaturmat, väkivallan uhka ja turvattomuuden tunne.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevia on Kainuussa paljon: vuoden 2020 lopussa 11 prosenttia 18-64-vuotiaista oli eläkkeellä (koko maassa 7 %). Työikäisiä eläkeläisiä on Kainuussa selkeästi enemmän kuin työttömiä. Myös työssäjaksamisessa on isoja haasteita. Osatyökykyisten saaminen mukaan työelämään on tärkeässä roolissa myös osana työvoimapulaa ratkaistaessa. Iso osa työttömistä on myös vaikeasti työllistyviä. Syyskuun lopussa **rakenteellisen työttömyyden** osuus kokonaistyöttömyydestä oli 58 prosenttia. Rakennetyöttömien määrä on laskenut pitkään ja kehitys jatkuu tulevaisuudessakin. Lisäksi on paljon työttömiä, jotka eivät täytä rakennetyöttömän määritelmää, mutta joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille kokoaikaiseen työhön on epätodennäköistä johtuen esimerkiksi koulutuksen, osaamisen ja työkokemuksen puutteista, terveydellisistä rajoitteista sekä elämänhallinnan ongelmista.

Vanhushuoltosuhde on Kainuussa korkea ja maakunnassa on paljon monisairaita, mikä kuormittaa entisestään ikääntyvän väestön maakunnan terveydenhoitojärjestelmää. **Vanheneva ja sairastava**, mutta vähenevä väestö ja kasvavat kulut ja alenevat verotulot sekä säästöpainet tuovat haasteita terveyspalveluiden saatavuudelle ja saavutettavuudelle. Sosiaali- ja terveyspalvelujen oikea-aikaisuutta, tarpeenmukaista saatavuutta ja saavutettavuutta edistetään mm. digitaalisuutta hyödyntämällä.

Sosiaali- ja terveystoimen nettokäyttökustannukset asukasta kohden ovat suurimmat Kainuun hyvinvointialueella (4 788 € v. 2020). Koronaepidemia on entisestään heikentänyt sote kuntayhtymien tilannetta ja on aiheuttanut hoitovelkaa.

Osallisuus on Kainuussa alhaisella tasolla. Myös koettua yksinäisyyttä on eniten Suomessa, mutta koettu onnellisuus korkeampi kuin maassa keskimäärin. Tämä on huomioitu hyvin Kainuun kuntien osallisuuden edistämistoimissa. Kunnilla on hyvin tarjolla kulttuuritoimintaa ja eri väestöryhmät (työttömät ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret) on otettu kulttuuripalveluissa erityisen hyvin Kainuussa huomioon. Kulttuurihyvinvoinnin edistämisen rakenteet sairaanhoitopiirin ja kunnan välisenä yhteistyönä ovat Suomen kärkeä (teaviisari). Hyvinvointia lisäävät toimivat ja helposti saavutettavissa olevat kulttuuri- ja liikuntapalvelut, järjestöjen tuottamat palvelut sekä Kainuussa erityisesti monipuolinen luonnossa liikkuminen ja harrastaminen. Osallisuuden ja hyvinvoinnin kokonaisuuden tilanteen arvioidaan olevan Kainuussa vuoden päästä parempi ja myös viiden vuoden päästä paremmalla tasolla.

LIITE 1. Kainuun tilanne- ja kehityskuva tilastoina

Kainuun tilannekuvan tilastoja	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Väestökehitys									
Väkiluku ¹⁾ (2022 syyskuu)	75 324	74 803	73 959	73 061	72 306	71 664	71 255	70 543	Väkiluku vähenee ikärakenteesta johtuen.
Elävänä syntyneet ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	591	620	545	490	459	460	521	328	Syntyvyys kasvoi poikkeuksellisesti vuonna 2021 (13 %).
Kuolleet ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	975	969	1 002	963	924	1 065	1 083	899	Kuolleisuus on yli 2 x korkeampi kuin syntyvyys.
Luonnollinen väestönlisäys ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	-384	-349	-457	-473	-465	-605	-562	-571	Väestö ei kasva luonnollisesti.
Kotimainen tulomuutto ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	2 953	3 072	2 928	2 988	2 802	3 025	3 077	2 190	Tulomuutto Kainuuseen kasvoi koronavuosina.
Kotimainen nettomuutto ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	-606	-463	-516	-563	-462	-237	-277	-472	Muuttotappio muualle Suomeen pienentyi koronavuosina.
Maahanmuutto Kainuuseen ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	238	366	205	235	251	268	484	331	Maahanmuutto kasvoi selkeästi vuonna 2021.
Nettomaahanmuutto ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	188	297	126	141	166	200	430	303	Nettomaahanmuutto kasvoi 81 % vuonna 2021.
Kokonaisnettomuutto ¹⁾ (2022 syyskuulle saakka)	-418	-166	-390	-422	-296	-37	153	-169	Muuttotappio kääntyi muuttovoitoksi (+153 hlöä) v. 2021. Alkuvuosi 2022 tappiollinen.
Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä % ¹⁾	2,6	2,8	2,9	2,8	3,0	3,2	3,7	..	Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä kasvanut, mutta edelleen alhainen.
Ukrainalaisten määrä ¹⁾ (2022 lokakuun tilanne*)	11	15	18	33	38	69	120	600	Ukrainalaisten määrä kasvanut. V. 2022: 600 hlöä vastaanottojärjestelmän piirissä.
Yli 64-vuotiaiden osuus % Kehys-Kainuussa ¹⁾	31,7	32,7	34,2	35,6	37,3	38,4	39,4	..	Väestörakenne vanhenee nopeasti erityisesti Kehys-Kainuussa.
Väestöllinen huoltosuhde ¹⁾	64,8	66,7	69,1	71,1	73,9	75,2	76,5	..	Yli 65-vuotiaiden kasvanut osuus heikentää huoltosuhdetta.
Taloudellinen huoltosuhde ¹⁾	177,7	171,7	170,5	162,5	164,3	164,5	..	..	Työttömien osuus vähentynyt -> taloudellinen huoltosuhde parantunut vaikkakin edelleen korkea.
20-29-vuotiaiden naisten osuus % ikäluokasta ¹⁾	44,9	45,1	44,8	44,1	43,4	43,1	42,3	..	Nuorten naisten osuus vähenee Kainuussa.
Rekisteridit yöpymiset	931 917	931 130	916 449	953 969	992 435	866 641	971 841	..	Monipaikkaisuus ja matkailijat kasvattavat palveluiden kysyntää alueella.
Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen									
Kasvihuonekaasupäästöt ²⁾	617,3	644,0	606,5	592,0	587,6	557,2	..	..	Vuodesta 2015 päästöt ovat vähentyneet -9,7 %.
Suojeltujen metsä- ja kitumaiden osuus % ³⁾	..	9,2	..	..	10	..	..	10,1	Suojeltujen metsien osuus on kasvanut.
Uusiutuvan energian osuus % ⁴⁾	..	48,7	..	54,7	..	61,0	..	..	Uusiutuvan energia osuus on noussut.
Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet									
Liikenneilmailun laskeutuminen Kajaaniin ⁵⁾	1 166	1 080	1 092	1 093	1 143	277	387	..	Lentoliikenne romahti koronapandemian takia.
Matkustajat Kajaanin lentosemalla ⁶⁾ (2022 lokakuulle saakka)	84 029	85 853	87 455	88 815	87 307	17 379	17 600	19 911	Matkustajamäärät romahtivat koronapandemian ja lentotaukojen takia.
Sähköautojen määrä ⁶⁾ (2022 syyskuulle saakka)	9	12	17	27	42	63	109	151	Sähköautojen määrä kasvanut, mutta on edelleen alhainen.
Kiinteän verkon laajakaistasaatavuus (100 Mbit/s) % kotitalouksista ⁶⁾	..	..	55	55	55	55	58	..	Laajakaistan saatavuus parantunut, mutta on edelleen alhainen.
Valokuidun saatavuus % kotitalouksista ⁶⁾	..	..	..	26	..	28	31	..	Valokuidun saatavuus alhaisempi kuin maassa keskimäärin.
Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen									
Kaikkien toimialojen (TOL A-X) liikevaihdon muutos % ¹⁾	-6,4	10,7	10,1	7,5	1,9	-0,6	10,6	..	Kaikkien toimialojen liikevaihto kasvanut vuodesta 2015 joka vuosi, poislukien 2020.
Kaikkien toimialojen (TOL A-X) henkilöstömäärän muutos % ¹⁾	0,9	3,0	1,0	2,2	0,1	-2,4	4,0	..	Kaikkien toimialojen henkilöstömäärä kasvanut joka vuosi poislukien 2020.
Kärki-toimialojen liikevaihto ME ¹⁾	903	1 096	1 248	1 392	1 405	1 376	1 535	..	Kärki-toimialojen liikevaihto kasvanut 70 % vuodesta 2015.
Kärki-toimialojen henkilöstömääräasteittain ¹⁾	5 863	6 336	6 586	6 933	7 032	6 988	7 396	..	Kärki-toimialojen henkilöstömäärä kasvanut 26 % vuodesta 2015.
Työpaikkojen määrä ¹⁾	26 713	27 415	27 184	27 721	27 218	27 152	..	..	Työpaikkoja on enemmän kuin vuonna 2015.
Yrityskanta ¹⁾ (vuoden 4.kvartaalilla; 2017=2018Q1; 2022=Q2)	3 782	3 807	3 764	3 848	3 963	4 085	4 202	4 217	Yrityskanta on kasvanut.
Aloittaneet yritykset ¹⁾ (vuosi 2022= Q2 lopussa)	237	263	221	286	307	324	361	180	Aloittaneiden yritysten määrä on kasvanut.
Lopettaneet yritykset ¹⁾ (vuosi 2022= Q2 lopussa)	221	234	..	171	189	217	237	137	Lopettaneiden yritysten määrä on kasvanut.
Pk-yritysbaremetrin suhdannenäkymät, syksy ⁷⁾	3	0	20	16	-3	-7	21	-26	Suhdannenäkymät romahtivat Venäjän hyökkäyssodan aiheuttaman kriisin takia.
TKI menot (€/as.) ¹⁾	275	282	285	412	383	389	358	..	TKI-toiminnan menot vähenivät v.2021
Osaaminen ja sivistys aluekehitysrakenteen voimavarana									
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus % 15 v. täyttäneistä ¹⁾	23,5	23,8	24,3	24,9	25,2	25,6	25,9	..	Korkeakoulutettujen osuus on kasvanut, mutta on maakunnista alhaisin.
Tutkinnon suorittaneiden osuus 15 v. täyttäneistä (%) ¹⁾	69,5	70,4	71,5	72,5	73,2	73,9	74,2	..	Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus on Kainuussa korkea.
KAMK ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijat, päivätoteutus, osuus % kaikista opiskelijoista ⁸⁾	74,3	72,5	69,9	65,6	63,7	60,2	58,5	54,1	Päivätoteutukseen osallistuvien opiskelijoiden suhteellinen määrä on laskenut.
KAMK ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijat, monimuotototeutus, osuus % kaikista opiskelijoista ⁸⁾	14,8	18,7	20,1	23,4	26,1	25,5	27,5	29,7	Monimuotototeutukseen osallistuvien määrä kasvanut -> heikentää aluekehitysvaihtusta alueella.
Ammatillisen koulutuksen uudet opiskelijat Kainuussa ⁸⁾	1 770	1 752	1 788	1 854	1 923	1 824	1 671	..	Uusien ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden määrä vähentynyt vuodesta 2019.
Uudet avoimet työpaikat vuoden aikana ¹⁾ (2022 syyskuulle)	5 038	5 840	5 997	8 169	8 441	7 780	14 006	10 450	Uusia avoimia työpaikkoja ilmoitetaan ennätysmäärin.
Rekrytointiongelmia kokeneiden toimipaikkojen osuus % ⁹⁾	31	39	43	50	50	56	60	..	Rekrytointiongelmat ovat olleet koko maan vaikeimmat vuodesta 2018.
Työttömyysaste % ¹⁰⁾ (syyskuun lopussa)	14,8	13,0	11,3	9,7	9,3	9,5	8,9	8,1	Työttömyysaste on ennätysalhaalla.
Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoisuuden ehkäisy									
Työttömien määrä ¹⁰⁾ (syyskuussa laskentapöytä)	5 040	4 413	3 744	3 161	2 972	2 990	2 766	2 494	Työttömien määrä on tipahtanut puoleen vuodesta 2015.
Rakennetyöttömien määrä ¹⁰⁾ (syyskuun lopussa)	3 445	2 973	2 536	2 181	1 856	1 794	1 702	1 447	Rakennetyöttömien määrä vähentynyt 58 % vuodesta 2015.
Työllisyysaste %, 15-64 v. ¹⁾	58,9	62,4	64,2	63,7	67,9	63,7	69,3	..	Työllisyysaste noussut, mutta on edelleen koko maata matalampi.
Eläkeläisten osuus työvoiman ulkopuolella olevista työikäisistä ¹⁾	55,3	55,3	55,2	55,2	53,1	50,4	..	..	Työikäisten eläkeläisten osuus vähentynyt, mutta on edelleen hyvin korkea.
Onnelliseksi itsenä kokevien osuus % ¹¹⁾	51,2	..	..	54,6	..	52,2	..	..	Kainuulaiset kokevat itsensä onnellisemmaksi kuin koko maassa keskimäärin.
Ikävakioitu sairastavuusindeksi ¹¹⁾	134,8	127,4	121,4	115,1	111,5	..	..	..	Kainuulaisten terveydentila kohentunut, mutta sairastavuus on edelleen korkea.
Sosiaali- ja terveystoimen nettokäyttökustannukset (€/as.) ¹¹⁾	3 872	3 955	4 013	4 341	4 408	4 788	..	..	Ikääntyvä ja sairastava väestö, Kainuussa on korkeimmat kustannukset.
.. ei tietoa									
Lähteet:									
1) Tilastokeskus, 2) Hiili neutraali Suomi, 3) LUKE, 4) Itä-Suomen energiatilasto, 5) Finavia, 6) Traficom, 7) Yrittäjät, 8) Vipunen 9) Tilastokeskus & Kainuun ELY-keskus, 10) TEM, työnvälitystilasto, 11) THL, *Kainuun TE-toimisto									

LIITE 2. Kainuun maakuntaohjelman 2022-2025 painopisteet

